

פרשת וירא תשפ"ו. גליון מס' 130

חומש רס"י משולב

פרשת וירא, בראשית יח - כב, קמ"ז פסוקים

פרק יח

והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו. אבל לוט שלא הקפיד, הקדים
לינה לרחיצה, שנאמר (להלן יט ב) ולינו ורחצו רגליכם, והשענו תחת
העץ. תחת האילן:

(ה) וַאֲקָהָה פְּתִילֹתָם וְסַעְדוּ לָבָבָם - בתורה בנביאים ובכתובים מצינו
דפתא סעדא דלבא. בתורה סעדו לבבם. בנביאים (שופטים יט ה)
סעד לבך פת לחם. בכתובים (תהלים קד טו) ולחם לבב אנוש יסעד.
אמר רבי חמא, לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם, מגיד שאין יצר הרע
שולט במלאכים, אחר תעבדו - אחר כן תלכו, ביעליבן עבדתם עלי
עבדכם - כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי.
כי על כן. כמו על אשר, וכן כל 'כי על כן' שבמקרא. (לקמן יט ח) כי על
כן באו בצל קורתי, (לקמן לג י) כי על כן ראיתי פניך, (לקמן לח כו) כי
על כן לא נתתיה, (במדבר י לא) כי על כן ידעת חנותנו, ויאמרו בן תעשה
כאשר דברתי:

(ו) וימחר אברהם האהלה אלישרה ויאמר מהרי' שלש סאים קמח סלת -
סולת לעוגות, קמח לעמילן של טבחים, לכסות את הקדרה לשאוב את
הזוהמא, לויש ועשי ענות:

(ז) ואלהבקר רץ אברהם ויקח בן־בקר רך וטוב - שלושה פרים היו, כדי
להאכילן שלוש לשונות בחרדל, ויתן אלהנער - זה ישמעאל, לחנכו
במצוות, וימחר לעשות אתו:

(ח) ויקח חמאה - שומן החלב שקולטין מעל פניו, וחלב ובן־הבקר -
ולחם לא הביא, לפי שפירסה שרה נדה, שחזר לה אורח כנשים אותו
היום, ונטמאת העיסה, אישר עשה ויתן לפניהם. אשר עשה. אשר תיקן.
קמא קמא שתיקן, אמטי ואייתי קמייהו, והוא עמד עליהם תחת העץ
ויאכלו. נראו כמו שאכלו, מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג:

(ט) ויאמרו אליו איה שרה אשתך, ויאמרו אליו. נקוד על אי' שבאליו,
ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מקום שהכתב רבה על הנקודה
אתה דורש הכתב וכו', וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש
הנקודה, שאף לשרה שא'לו 'איו אברהם', למדנו שישאל אדם
באבסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש.

בבבא מציעא (פז). איתא, יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן
היתה, אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה. אמר רבי
יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה, ויאמר הנה באהלה. צנועה
היא:

(י) ויאמר שוב אשוב אליך כעת חלה והנה בן לשרה אשתך.

(א) וירא אליו יקנץ - לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא, יום
שלישי למילתו היה, ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו, באלני
ממרא - הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו, והוא
ישב - ישב כתיב, ביקש לעמוד, אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני
אעמוד, ואתה סימן לבניך, שעתידי אני להתייצב בעדת הדיינים והן
יושבין, שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל, פתח־האהל -
לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו, כהם היום. הוציא הקדוש
ברוך הוא חמה מגרתיקה שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו
מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים:

(ב) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים - אחד לבשר את שרה, ואחד
להפוך את סדום, ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה
שתי שליחויות. תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים,
(להלן פס' ח) ויאכלו, (פס' ט) ויאמרו אליו, ובבשורה נאמר (פס' י)
ויאמר שוב אשוב אליך, ובהפיכת סדום הוא אומר (להלן יט כב) כי
לא אוכל לעשות דבר, (שם פס' כא) לבלתי הפכי. ורפאל שריפא את
אברהם הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר (להלן יט ז) והי
כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך, למדת שהאחד היה
מציל, נצבים עליו - לפניו, כמו (במדבר ב כ) ועליו מטה מנשה. אבל
לשון נקיה הוא כלפי המלאכים, וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו
ארצה:

וירא. מהו וירא וירא שני פעמים, הראשון כמשמעו, והשני לשון הבנה,
נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף
על פי שיוודעים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו ולהראותו
שלא רצו להטריחו, וקדם הוא וירץ לקראתם. בבבא מציעא (פז): -
כתיב נצבים עליו, וכתיב וירץ לקראתם, כד חזיוה דהוה שרי ואסר
פירשו הימנו, מיד וירץ לקראתם:

(ג) ויאמר אדני אם־נא מצאתי חן בעיניך אלינא תעבר מעל עבדך. לגדול
שבהם אמר, וקראם כולם אדונים, ולגדול אמר אל נא תעבור, וכיון
שלא יעבור הוא, יעמדו חבריו עימו, ובלשון זה הוא חול.

דבר אחר - קודש הוא, והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוצו
ויכניס את האורחים. ואף על פי שכתוב אחר 'וירץ לקראתם' (הפסוק
הקודם), האמירה קודם לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן, כמו
שפירשתי אצל (לעיל ו ג) לא ידון רוחי באדם, שנכתב אחר (לעיל ה
לב) ויולד נח, ואי אפשר לומר אלא אם כן קודם גזירת מאה עשרים
שנה, ושתי הלשונות בבראשית רבה (מח י):

(ד) יקח־נא מעט־מים יוקח נא. על ידי שליח, והקב"ה שילם לבניו על
ידי שליח, שנאמר (במדבר כ יא) וירם משה את ידו ויך את הסלע,
ורחצו רגליכם - כסבור שהם ערביים שמשותחיים לאבק רגליהם,

הזאת, וחמישה כרכין הללו שלו הן, שנאמר (לעיל י ט) גבול הכנעני מצידון וגו' בואבה סדומה ועמורה וגו'. קראתי אותו אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי?:

(יח) וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהוָה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוֹם וְנִבְרָכֵי-בּוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ. מדרש אגדה - זכר צדיק לברכה (משלי י ז), הואיל והזכירו ברכו. ופשוטו - וכי ממנו אני מעלים, והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גוי הארץ:

(יט) כִּי יִדְעֻתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ יִקְוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.

כי ידעתי. לשון חיבה, כמו (רות ב א) מודע לאישה, (שם ג ב) הלא בועז מודעתנו, (שמות לג יז) ואדעך בשם. ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבר את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתי, למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי. ואם תפרשהו כתרוממו (ארי גלי קצמי גזיל די יפקד ית בורה) - יודע אני בו שיצוה את בניו וגו', אין 'למען' נופל על הלשון.

יחס. לשון הווה, כמו (איוב א ה) ככה יעשה איוב.

למען הביא יקוה עלי אברהם את אשר-דבר עלי: למען הציא. כך הוא מצוה לבניו, שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. על בית אברהם לא נאמר, אלא על אברהם, למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו אינו מת:

(כ) וַיֹּאמֶר יִקְוָה - אל אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו, זעקת סדם ועמרה כירפה - כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבי"ת, לפי שהן מתורגמין גדולה, או גדלה והולכת, אבל זה טעמו למעלה ברי"ש, לפי שמתורגם גדלה כבר, כמו שפירשתי (לעיל טו ז) ויהי השמש באה, (רות א טו) הנה שבה יבמתך, וְהִפְאֲתָם כִּי כְבֹדָה מְאֹד:

(כא) אֲרֵיהֶּנָּה וְאֶרְאָה - לימד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה (לעיל יא ה). דבר אחר, ארדה נא לסוף מעשיהם, הכצעקתה - של מדינה, הבאה אלי עשן בלה ואם-לא אדעה:

הצנח אלי עשו. וכן עומדים במרדס, בלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו במרדס, אדעה מה אעשה, להיפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מציעו במקום אחר, (שמות לג ה) ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין 'עשו' ל'כלה', כדי להפריד תיבה מחברתה. ורבותינו דרשו הכצעקתה, זעקת ריבה אחת שהרגוה מיתה משונה על שנתנה מזון לעני, כמפורש בחלק (סנהדרין קט):

(כב) וַיִּפְּנוּ מִשֶּׁם הָאֲנָשִׁים, וַיִּפְּנוּ מִשֶּׁם. ממקום שאברהם ליווה שם, וילכו סדם וְאַבְרָהָם עִוְדָנוּ עִמּוֹ לִפְנֵי יִקְוָה, והלא לא הלך לעמוד לפניו, אלא הקדוש ברוך הוא בא אצלו ואמר לו (לעיל פס' כ) זעקת סדם ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד לפני אברהם, אלא תיקון סופרים הוא זה (אשר הפכוה זל לכתוב כן):

(כג) וַיֵּגֶשׁ אַבְרָהָם - מצינו הגשה למלחמה - (ש"ב י ג) ויגש יואב (והעם אשר עמו) לְמִלְחָמָה בְּאַרְסָן וגו', הגשה לפיוס - (להלן מד יח) ויגש אליו יהודה, והגשה לתפילה - (מלכים א' יח לו) ויגש אליהו

שזכר אשור. לא בשרו המלאך שיישוב אליו, אלא בשליחותו של מקום אמר לו, כמו (לעיל טז י) ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה, והוא אין בידו להרבות, אלא בשליחותו של מקום, אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן.

[אלישע אמר לשונמית (מלכים ב' ד טז, הפטרת הפרשה) 'למועד הזה קעת חיה את חבכת בן, ויתאמר אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפתך', אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב. אמר לה אלישע - אותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב, אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת, בין חי ובין מת למועד הזה וגו'].

כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה, ופסח היה, ולפסח הבא נולד יצחק, מדלא קרינן קעת אלא קעת. כעת חיה. כעת הזאת שתהא חיה לכם, שתהיו כולכם שלימים וקיימים,

וישרה שמעת פתח האהל והוא אחריו. הפתח היה אחר המלאך:

(יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים הַהֵם לְהָיוֹת לְשָׂרָה - פסק ממנה ארץ בנשים. אורח נדות:

(יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ - מסתכלת במעיה ואמרה, אפשר הקרבים הללו טעונין ולד, השדים הללו עצמקו מושכין חלב, תנחומא (שופטים יח), לאמר אחר בלתי היתה לי עדנה - צחצוח בשר, ולשון משנה (מנחות פו). משיר את השיער ומעדן את הבשר. דבר אחר לשון עידן, זמן וסת נדות, ואדני זקן:

(יג) וַיֹּאמֶר יִקְוָה אֶל־אַבְרָהָם לֵמָּה זֶה צִחַקָה שָׂרָה לְאִמִּי הֲאֵם אֲמַנָּם אֵלֶּי - הגם אמת אלה, ואני זקנתי. שינה הכתוב מפני השלום, שהרי היא אמרה 'ואדוני זקן':

(יד) הִיפְלֵא מִיִּקְוָה דְּבַר, הִפְלֵא. כתרוממו היתכסי, וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני, למועד - לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול, למועד הזה בשנה האחרת אשוב אליך קעת חיה ולשרה בן:

*

שני

(טו) וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צִחַקְתִּי בֵּן יִרְאָה וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי צִחַקְתָּ. כי הראשון משמש לשון 'דהא', שנותן טעם לדבר, ותכחש שרה לפי שיראה, והשני משמש בלשון 'אלא', ויאמר לא כדברך הוא אלא צחקת, שאמרו רבותינו 'כי' משמש בארבע לשונות, אי, דילמא, אלא, דהא:

(טז) וַיִּקְמוּ מִשֶּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל־פְּנֵי סָדָם - כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו), שגדול כח מתנות עניים שהופך מידת רוגז לרחמים, וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם, ללוותם, כסבור אורחים הם:

(יז) וַיִּקְוָה אִמֶּר הַמִּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם - בתמיה, אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. בסדום, לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, אני נתתי לו את הארץ

*

שלישי

פרק יט

(א) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים - ולהלן (לעיל יח ב) קראם אנשים, כשהיתה שכניה עמהם קראם אנשים. דבר אחר, אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים, ואצל לוט קראם מלאכים, סְדֵמָה בְּעָרֵב - וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום, אלא מלאכי רחמים היו, וממתנים שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא, וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם - ישב כתיב, אותו היום מינוהו שופט עליהם, וַיֵּרְאוּ לוֹ וַיִּקְרָא לְקֶרְאָתָם - מבית אברהם למד לחזור על האורחים, וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפָיִם אֵרָצָה:

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־אֲדֹנִי - הנה נא אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי. דבר אחר, הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם. וזו היא עצה נכונה, - סֹרְרוּ נָא אֶל־בֵּית עֲבָדְכֶם - עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון, שלא יכירו שאתם נכנסין שם, לכך נאמר 'סורו', בבראשית רבה (ג),

וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם - וכי דרכן של בני אדם ללון תחילה ואחר כך לרחוץ, ועוד שהרי אברהם אמר להם תחילה (לעיל יח ד) ורחצו רגליכם. אלא כך אמר לוט, אם כשיבואו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם, יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלושה שבאו לביתך ולא הודעתנו, לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהם, שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו, לפיכך אמר לינו תחילה ואחר כך רחצו,

וְהַשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדֶרֶכְכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ - לאברהם אמרו (לעיל יח ה) כן תעשה, מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול, כִּי בְּרָחוּב נָלִין. הרי כי משמש בלשון 'אלא', שאמרו - לא נסור אל ביתך, אלא ברחובה של עיר נלין:

(ג) וַיַּפְצֵרְכֶם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו - עקמו את הדרך לצד ביתו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אֹכֶל - פסח היה, וַיֹּאכְלוּ:

(ד) טָרֵם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנֹשִׁי הָעִיר אֲנֹשִׁי סָרֵם נִסְבוּ עַל־הַבֵּית - כך נדרש בבראשית רבה (ג ה), טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים, שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם, והוא אומר להם רובם רשעים. עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו'. ופשוטו של מקרא - ואנשי העיר, אנשי רשע, נסבו על הבית. על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום, כמו שאמר הכתוב (לעיל יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים, מִנֶּגֶד וְעִדְיוֹקֵן בְּלִיַּהֶם מִקְצֶה. מקצה העיר עד הקצה, שאין אחד מהם מוחה בידם, שאפילו צדיק אחד אין בהם:

(ה) וַיִּקְרָאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצֵאֵם אֵלֵינוּ וְנַדְרֶעָה אֹתָם. במשכב זכר, כמו (להלן פס' ח) אשר לא ידעו איש:

(ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפְתָּחָה וַתְּהַלֵּךְ סָגֵר אַחֲרֵיהֶם: (ז) וַיֹּאמֶר אֶל־נָא אֲחִי תַרְעֵנוּ:

(ח) הַנְּהִינָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ אִישׁ אוֹצִיאֶנָּה אֶתְּהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְקַל לָאֲנָשִׁים הָאֵל - כמו 'האלה' אֶל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־

הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות ולפיוס, ולתפילה, וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסְפָּה צָדִיק עַם־רָשָׁע: הָאֵף תִּסְפָּה. הגם תספה. ולתרגום של אונקלוס שתרגמו לשון רוגו (וְהִכְרַגְוּ תְּשִׁיבִי זִבְאָה עִם תִּיבְאָה), כך פירושו, 'האף' ישיאך שתספה צדיק עם רשע:

(כד) אוֹלֵי יֵשׁ חַמְשִׁים צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר - עשרה צדיקים לכל כרך וכרך, כי חמישה מקומות יש, הָאֵף תִּסְפָּה וְלֹא־תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חַמְשִׁים הַצָּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה:

(כה) חָלָלָה לָךְ מַעֲשֶׂת בְּכֶבֶד הַזֶּה לְהַמִּית צָדִיק עַם־רָשָׁע וְהָיָה כְּצָדִיק כְּרָשָׁע, חָלָלָה לָךְ. ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים, למה תמית הצדיקים. חָלָלָה לָךְ. חולין הוא לך, יאמרו כך הוא אומנתו, שוטף הכל, צדיקים ורשעים, כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה. כְּדַצֵּר הַזֶּה. לא הוא ולא כיוצא בו. חָלָלָה לָךְ - לעולם הבא, הַשֹּׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט. נקוד בחטף פת"ח ה"א של 'השופט', לשון תמיה, וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת:

(כו) וַיֹּאמֶר יְקֹנֶךָ אֲבִי־אֱמָנָא בְּסָדֵם חַמְשִׁים צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׁאֲתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בְּעִבְרָתִי: לְכָל הַמָּקוֹם. לכל הכרכים, לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם, תלה בה הכתוב:

(כז) וַיַּעַן אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר הַנְּהִינָא הוֹאֲלֵתִי לְדָבָר אֶל־אֲדֹנִי וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר. וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים, ואפר על ידי נמרוד, לולי רחמין אשר עמדו לי:

(כח) אוֹלֵי יִחְסְרוּן חַמְשִׁים הַצָּדִיקִים חַמְשָׁה הַתְּשָׁחִית בְּחַמְשָׁה אֶת־כָּל־הָעִיר - והלא הן תשעה לכל כרך, ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם, וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אֲבִי־אֱמָנָא שֵׁם אֲרַבְעִים וְחַמְשָׁה:

(כט) וַיִּסָּף עוֹד לְדָבָר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אוֹלֵי יִמְצְאוּן שֵׁם אֲרַבְעִים - וימלטו ארבעה הכרכים, וכן שלושים יצילו שלושה מהם, או עשרים יצילו שניים מהם, או עשרה יצילו אחד מהם, וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעִבְרָתִי הָאֲרַבְעִים:

(ל) וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יַחַר לֹאֲדֹנִי וְאֶדְבָּרָה אוֹלֵי יִמְצְאוּן שֵׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אֲבִי־אֱמָנָא שֵׁם שְׁלֹשִׁים:

(לא) וַיֹּאמֶר הַנְּהִינָא הוֹאֲלֵתִי - רציתי, כמו (שמות ב כא) ויואל משה, לְדָבָר אֶל־אֲדֹנִי אוֹלֵי יִמְצְאוּן שֵׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבְרָתִי הָעֶשְׂרִים:

(לב) וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יַחַר לֹאֲדֹנִי וְאֶדְבָּרָה אֶת־הַפֶּעַם אוֹלֵי יִמְצְאוּן שֵׁם עֶשְׂרָה - על פחות לא ביקש. אמר - דור המבול היו שמונה, נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם, ועל תשעה על ידי צירוף כבר ביקש ולא מצא, וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבְרָתִי הָעֶשְׂרָה:

(לג) וַיִּלָּךְ יְקֹנֶךָ כְּאִשֶּׁר כָּלָה לְדָבָר אֶל־אֲבִרְהָם - כיון שנשתתק הסניגור, הלך לו הדיין, וְאֲבִרְהָם שָׁב לְמַקְוֹ. נסתלק הדיין נסתלק הסניגור, והקטיגור מקטרג ולפיכך (פסוק הבא) ויבואו שני המלאכים סדומה [בערב] להשחית. אחד להשחית את סדום ואחד להציל את לוט, והוא אותו שבא לרפאות את אברהם. והשלישי שבא לבשר את שרה, כיון שעשה שליחותו נסתלק לו:

ובזכות אברהם אתה ניצול, איך כדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול, ואל-תעמוד בכל-הכפר - כבר הירדן, ההרה המלט פן-תספה:

הסרה המלט. אצל אברהם ברת, שהוא יושב בהר, שנאמר (לעיל יב ח) ויעתק משם ההרה. ואף עכשיו היה יושב שם, שנאמר (לעיל יג ג) עד המקום אשר היה שם אהלו בתחלה. ואף על פי שכתוב (שם פס' יח) ויאהל אברם וגו' (ויבא וישב באלני ממצר אשר בחרון). אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון.

המלט. לשון השמטה, וכן כל המלטה שבמקרא, אישמוצי"ר [להינצל] בלע"ז, וכן (ישעיה סו ז) והמליטה זכר, שנשמת העובר מן הרחם, (תהלים קכד ז) כצפור נמלטה, (ישעיה מו ב) ולא יכלו מלט משא, להשמיט משא הרעי שבנקביהם:

(יח) ויאמר לוֹט אֱלֹהִים אֱלֹהֵי אֲרִי. רבותינו אמרו (שבועות לה): ששם זה קודש, שנאמר בו (פסוק הבא) להחיות את נפשי, מי שיש בידו להמית ולהחיות. ותרוממו 'בבעו כען ה'. אל נא. אל נא תאמר אלי להמלט ההרה. נא. לשון בקשה:

(יט) הנהינא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את-נפשי ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי:

פן מדבקני הרעה. כשהייתי אצל אנשי סדום, היה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשי בני העיר, והייתי נראה צדיק וכדאי להינצל, וכשאבוא אצל צדיק אני כרשע. וכן אמרה הצרפית לאלהיו (מ"א יז יח) 'באת אלי להזכיר את עוני', עד שלא באת אצלי היה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשי עמי ואני צדקת ביניהם, ומשבאת אצלי, לפי מעשיך אני רשעה:

(כ) הנהינא העיר הזאת קרבה לנעם שמה והוא מצער אמלטה נא שמה. **העיר הזאת קרובה.** קרובה ישיבתה, נתייבבה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין. ומה היא קרבתה, מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו, והיא היתה בשנת מות פלג, ומשם ועד כאן חמישים ושתים שנה, שפלג מת בשנת ארבעים ושמונה לאברהם.

כיצד, פלג חי אחרי הולידו את רעו מאתים ותשע שנה (לעיל יא יט), צא מהם שלושים ושתים כשנולד שרוג, ומשרוג עד שנולד נחור שלושים, הרי ששים ושתים, ומנחור עד שנולד תרח עשרים ותשע, הרי תשעים ואחת, ומשם עד שנולד אברהם שבעים, הרי מאה ששים ואחת, תן להם ארבעים ושמונה הרי מאתים ותשע, ואותה שנה היתה שנת הפלגה, וכשנחרבה סדום היה אברהם בן תשעים ותשע שנה, הרי מדור הפלגה עד כאן חמישים ושתים שנה, וצוהר איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת, הוא שנאמר אמלטה נא, 'נא' בגימטריא חמישים ואחת.

הלא מצער הוא - והלא עוונותיה מועטין, ויכול אתה להניחה, ותחי נפשי. בה, זהו מדרשו. ופשוטו של מקרא - הלא עיר קטנה היא, ואנשים בה מעט, אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה:

*

רביעי

כן באו בצל קרתי. כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי. תרגום 'בטלל שריתי', תרגום של קורה שרותא:

(ט) ויאמרו גש-הלואה ויאמרו האחד בא-לנו וישפט שפוט, ויאמרו גש הלואה. קרב להלואה, כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו, וכן כל 'הלואה' שבמקרא לשון רחוק, כמו (במדבר יז ב) זרה הלואה, (ש"א כ כב) הנה החצי ממך והלואה. גש הלואה - המושך להלן, בלשון לע"ז טרי"י טי"י ד"י נו"ש [משוך את עצמך ממנו], ודבר נזיפה הוא, לומר אין אנו חוששין לך, ודומה לו (ישעיה סה ה) קרב אליך אל תגש בי, וכן (ישעיה מט כ) גשה לי ואשבה, המושך לצדדין בעבורי ואשב אצלך. אתה מליץ על האורחין, איך מלאך לך. על שאמר להם על הבנות, אמרו לו גש הלואה, לשון נחת, ועל שהיה מליץ על האורחים אמרו 'האחד בא לנו', אדם נכרי יחידי אתה בינינו שבאת לנו, 'וישפוט שפוט' - ונעשית מוכיח אותנו, עתה נרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת. דלת הסובבת לנעול ולפתוח:

(י) וישלחו האנשים אתיהם ויביאו את-לוט אליהם הביתה ואת-הדלת סגרו:

(יא) ואת-האנשים אשר-פתח הבית - הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין, הכו בסגוריהם - מכת עוורון. מקטן ועד-גדול - הקטנים התחילו בעבירה תחילה, שנאמר (לעיל פס' ד) מנער ועד זקן, לפיכך התחילה הפורענות מהם, וילאו למצא הפתח:

(יב) ויאמרו האנשים אל-לוט עד מילך פה - פשוטו של מקרא - מי לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית. ומדרש אגדה, עוד מאחר שעושין נבלה כזאת, מי לך פתחון פה ללמד סיגוריא עליהם, שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות, קרי ביה מי לך פה, חתן ובניך ובנותיך - אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. וזניך, בני בנותיך הנשואות, וכל אשר-לך בעיר הוצא מן-המקום:**

(יג) כי-משחתים אנחנו את-המקום הזה כי-גדלה צעקתם את-פני יקוק וישלחנו יקוק לשחתה:

(יד) ויצא לוט וידבר אל-חתניו - שתי בנות נשואות היו לו בעיר, לקחי בנותיו - שאותן שבבית היו ארוסות להם, ויאמר קימו צאו מן-המקום הזה כי-משחתים יקוק את-העיר ויהי כמצחק בעיני חתניו:

(טו) וכמו השחר עלה ויאצו המלאכים בלוט, וילאו. כתרוממו - ודחיקו, מהרהו, לאמר קום קח את-אשתך ואת-שתי בנותיך הנמצאות - המזומנות לך בבית להצילם. ומדרש אגדה יש, וזה ישובו של מקרא, פן-תספה בעון העיר: תספה, תהיה כלה, 'עד תום כל הדור' (דברים ב יד) - מתורגם 'עד דסף כל דרא':

(טז) ויתמהמהו - כדי להציל את ממונו, ויחזיקו האנשים - אחד מהם היה שלוח להצילו, וחבירו להפוך את סדום, לכן נאמר (פסוק הבא) ויאמר המלט, ולא נאמר 'ויאמרו', בידו וביד-אשתו וביד שתי בנותיו בחמלת יקוק עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר:

(יז) ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על-נפשך - דיך להציל נפשות, אל תחוס על הממון, אל-תביט אחריך - אתה הרשעת עמהם,

(כט) וַיְהִי בִשְׁחַת אֱלֹהִים אֶת־עֵרִי הַכֹּכֵר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה בְּהַפֵּךְ אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר־יָשָׁב בָּהֶן לֹט:

ויזכר אלסלס אלמ אלזרכסס. מהו זכירתו של אברהם על לוט, נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה (לעיל יב ט) אחותי היא, ולא גילה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקדוש ברוך הוא עליו:

(ל) וַיַּעַל לֹט מִצֹּעֵר וַיִּשָּׁב בְּדָר וַשְׁתִּי בְּנָתוֹ עִמּוֹ כִּי יָרָא לְשֵׁבֶת בְּצֹעֵר - לפי שהיתה קרובה לסדום, וישב במערה הוא ושתיו בנתינו:

(לא) וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה אַבְיֵנוּ זָקֵן - ואם לא עכשיו אימתי, שמא ימות או יפסוק מלהוליד, ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ. סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול:

(לב) לָכֵן נִשְׁקָה אֶת־אַבְיֵנוּ יִין וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאַבְיֵנוּ זָרַע:

(לג) וַתִּשְׁקֵן אֶת־אַבְיָהָן יִין בְּלִילָה הִוא - יין נודמן להן במערה, להוציא מהן שני אומות, ותבא הבכירה ותשכב את־אביה - ובצעירה כתיב (לקמן פס' לה) ותשכב עמו, צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה, חיסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה, אבל בכירה שפתחה בזנות, פירסמה הכתוב במפורש, ולא ידע בשכבה ובקומה. 'ובקומה' של בכירה נקוד, לומר הרי הוא כאילו לא נכתב, לומר שבקומה ידע, ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשנות. (אמר רבי לוי, כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות, לסוף מאכילים אותו מבשרו):

(לד) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה הִנֵּי־שֹׁכְבֵתִי אִמִּישׁ אֶת־אָבִי נִשְׁקֵנוּ יִין גְּסִי־לִילָה וְכֹאֵל שֹׁכְבִי עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאַבְיֵנוּ זָרַע: (לה) וַתִּשְׁקֵן גַּם בְּלִילָה הַהִוא אֶת־אַבְיָהָן יִין וַתִּקֶּם הַצְעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשֹׁכְבָהּ וּבְקוּמָה:

(לו) וַתַּהַרִין שְׁתֵּי בְּנֹת־לוֹט מֵאַבְיָהָן. אף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה, אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן (ס"א עדותן) לחוץ ונתעברו מביאה ראשונה:

(לז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הִוא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם: מוֹאָב. זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה הוא, אבל צעירה קראתו בלשון נקיה (פסוק הבא), וקבלה שכר בימי משה, שנאמר בבני עמון (דברים ב ט) אל תתגר בם כלל, ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם, אבל לצערן התיר לו:

(לח) וַהֲצַעֲרָה גַּם־הִוא יְלֶדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בְּנִעֲמֹן הִוא אָבִי בְנִי־עֲמֹן עַד־הַיּוֹם: ס

פרק ב

(א) וַיִּפֹּעַ מוֹשֶׁם אַבְרָהָם - כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם. דבר אחר, להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו, ארצה הנגב וישב בן־קרח ובין שור ויגן בגרר:

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחֲתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֶל־זָרָה. כאן לא נטל רשות, אלא על כרחא שלא בטובתה, לפי שכבר לוקחה לבית

(כא) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאֲתִי פָנֶיךָ גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה - לא דייך שאתה ניצול, אלא אף כל העיר אציל בגללך, לבלתי הפכתי - הופך אני, כמו (לקמן מח ה) עד בואי, (לעיל טז יג) אחרי רואי, (ירמיה לא יט) מדי דברי בו, את־העיר אשר דברתי:

(כב) מִהֵרָ הַמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בָּאךָ שָׁמָּה - זהו עונשן של מלאכים, על שאמרו (לעיל פס' יג) כי משחיתים אנחנו, ותלו הדבר בעצמן, לפיכך לא זז משם עד שהזקקו לומר שאין הדבר ברשותן. כִּי לֹא אוֹכַל. לשון יחיד, מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל, שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד, עַל־כֵּן קָרָא שְׁמֵי־הָעִיר צֹעֵר. על שם (לעיל פס' כ) 'והיא מצער':

(כג) הַשָּׁמַיִם יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֵרָה:

(כד) וַיִּקְלָק - כל מקום שנאמר וה' - הוא ובית דינו, הַמְטִיר עַל־סָדֹם וְעַל־עַמֹּרָה גִּפְרִית וְאֵשׁ,

הַמְטִיר עַל סָדֹם. בעלות השחר, כמו שנאמר (לעיל פס' טו) 'וכמו השחר עלה', שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה, לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה, אמר הקדוש ברוך הוא - אם אפרע מהם ביום, יהיו עובדי לבנה אומרים - אילו היה בלילה כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין, ואם אפרע מהם בלילה, יהיו עובדי החמה אומרים - אילו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבים, לכך כתיב וכמו השחר עלה, ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים. גִּפְרִית וְאֵשׁ. בתחילה מטר, ונעשה גפריית ואש.

מֵאֵת יִקְלָק - דרך המקראות לדבר כן, כמו (לעיל ד כג) נשי למך, ולא אמר נשי. וכן אמר דוד (מ"א א לג) קחו עמכם את עבדי אדוניכם, ולא אמר מעבדי, וכן אחשוורוש אמר (אסתר ח ח) בשם המלך, ולא אמר בשמי. אף כאן אמר מאת ה', ולא אמר מאתו, מִן־הַשָּׁמַיִם:

מִן הַשָּׁמַיִם. והוא שאמר הכתוב (איוב לו לא) כי בם ידין עמים וגו' (יִתֵּן אֶקַּל לְמִיָּגְרִי), כשבא לייסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום, וכשבא להוריד המן, מן השמים, (שמות טז ד) הגני ממטיר לכם לחם מן השמים:

(כה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הָעָרִים הָאֵל - ארבעתן יושבות בסלע אחד, והפכן מלמעלה למטה, שנאמר (איוב כח ט) בחלמיש שלח ידו וגו' (הַפֵּךְ מִשְׁרָשׁ הָרִים), וְאֵת כָּל־הַכֹּכֵר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמְחַת הָאֲדָמָה:

(כו) וַתִּבְטַשׁ אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו - מאחוריו של לוט, וַתְּהִי נֹצֵיב מֵלֶחַת. במלח חטאה ובמלח לקתה. אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו, אמרה לו אף המנעה הרע הזה אתה בא להנחית במקום הזה:

(כז) וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יִקְוָה:

(כח) וַיִּשְׁקֶף עַל־פְּנֵי סָדֹם וְעַמֹּרָה וְעַל־כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכֹּכֵר וַיֵּרָא וַהֲנֵה עָלָה קִטְרֵר הָאָרֶץ, קִטְמוֹר. תימור של עשן, טורקא (לפיד) בלע"ז, בְּקִיטֵר הַכֶּבֶשׂן. חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד, וכן כל 'כבשן' שבתורה:

ויהי כאשר התעו אומי וגו'. אונקלוס תירגם מה שתירגם (וְהָיָה כִּדְּ) טעו עממ'א בְּתַר עוֹבְדֵי יְדִיחוֹן יְתִי קָרִיב יִי לְדַחְלִתָּה מִבֵּית אָבָא). ויש ליישבו עוד, דבר דבור על אופניו, כשהוציאני הקדוש ברוך הוא מבית אבי להיות משוטט וגד ממקום למקום, וידעתי שאעבור במקום רשעים, ואומר לה זה חסדך וגו'.

כאשר התעו. לשון רבים, ואל תתמה, כי בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. (שמואל ב' ז כג) אשר הלכו אלהים, (דברים ה כג) אלהים חיים, (יהושע כד יט) אלהים קדושים הוא, וכל לשון אלהים לשון רבים. וכן (להלן לט כ) ויקח אדוני יוסף, (דברים י יז) אדוני האדונים, (להלן מב לג) אדוני הארץ. וכן (שמות כב יד) בעליו עמו, (שם כא כט) והועד בבעליו.

ואם תאמר מהו לשון התעו, כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה, כמו (לקמן כא יד) ותלך ותתע, (תהלים קיט קעו) תעיתי כשה אובד, (איוב לח מא) יתעו לבלי אוכל, - יצאו ויתעו לבקש אבלם.

אמרי לי. עלי, וכן (לקמן כו ז) וישאלו אנשי המקום לאשתו - על אשתו. וכן (שמות יד ג) ואמר פרעה לבני ישראל, כמו על בני ישראל, (שופטים ט נד) פן יאמרו לי אשה הרגתהו:

(יד) ויקח אבימלך צאן ופקדו ונעדים ונשפלות ויתן לאברהם - כדי שיתפייס ויתפלל עליו, וישב לו את שרה אשתו:

(טז) ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שָׁב אבל פרעה אמר לו (לעיל יב יט) הנה אשתך קח וְלך, לפי שנתיירא, שהמצרים שטופי זימה:

(טז) וְלִשְׁרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֵלַי כֶּסֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוֹאִילְךָ כְּסוּת עֵינַי, וְלִשְׁרָה אָמַר, אבימלך, לכבודה כדי לפייסה, הנה עשיתי לך כבוד זה, נתתי ממון לאחייך שאמרת עליו אחי הוא, הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים, לְכָל אִשָּׁר אֲתָדָה - יכסו עיניהם שלא יקלוקל. שאילו השיבותיך ריקנית, יש להם לומר - לאחר שנתעלל בה החזירה, עכשיו שהוצרכת לבזבז ממון ולפייס, יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס, וְאֵת כָּל - ועם כל באי העולם, וְנִכְחַת:

ונכמת. יהא לך פתחון פה להתנווכח ולהראות דברים נכרים הללו. ולשון תוכחת בכל מקום ברור דברים, ובלע"ז אישפּרוב"ר [לבחון]. ואונקלוס תירגם בפנים אחרים (הא הוא לִיף כְּסוּת דִּיקָר (עֵינִין) חֲלָף דְּשִׁלְחִית וְדָבַרְתִּיךָ וְחֲזִית יְתִיף וְיֵת כָּל דְּעִפְיָה). ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום, הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך, ועל כן תירגמו 'וחזית יתך וית דעמך'. ויש מדרש אגדה, אבל ישוב לשון המקרא פירשתי:

(יז) ויתפלל אברהם אֱלֹהֵי־אֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶמְהִתּוֹ וְיִלְדוּ. כתרגמו וְאֶתְרִחוֹ, נפתחו נקביהם והוציאו מה שצריך לצאת, והיא לידה שלהם:

(יח) כִּי־עָצָר עָצָר יָקוֹךְ בְּעַד כְּלִירָחָם - כנגד כל פתח לבית אבימלך על־דְּבַר שְׁרָה - על פי דיבורה של שרה אִשֶּׁת אֲבִרְהָם: ם

פרק כא

פרעה על ידי כן. אַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ. על שרה אשתו. וכיוצא בו (ש"א ד כא) 'אל הלקח ארון וגו' ואל חמיה, שניהם בלשון 'על', וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְאָךְ גָּדַר וַיִּקַּח אֶת־שְׁרָה:

(ג) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי מֹת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִיא בְּעֵלְתָּ בְּעַל:

(ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ - המלאך מנעו, כמו שנאמר (להלן פס' ו) לא נתתיך לנגוע אליה, וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הִנְנִי גֹסֵדִיק תִּהְיֶה. אף אם הוא צדיק תהרגנו, שמא כך דרכך לאבד האומות חינו, כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה, אף אני אומר שהרגתם על לא דבר, כשם שאתה אומר להרגני:

(ה) הלא הוא אמר־לי אֶתְחִי הוּא וְהִיא־גַם־הָיָה אִמְרָה אֲחִי הוּא, גַּם הִיא. לרבות עבדים וְנַמְלִים וְחַמְרִים שלה, את כולם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא, בְּתָם־לִבְבִי - שלא דמיתי לחטוא, וּבְנִקְנִן כְּפִי עֲשִׂיתִי זֹאת: וּבְנִקְנִין כְּפִי. נקי אני מן החטא, שלא נגעתי בה:

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחלֹם גַּם אֲנִכִּי יִדְעֹתִי כִּי בְּתָם־לִבְבִךְ עֲשִׂיתָ זֹאת - אמת שלא דמית מתחילה לחטוא, אבל נקיון כפים אין כאן, וְאֶחָשֶׁד גַּם־אֲנִכִּי אוֹתָךְ מִחֲטוּלִי עַל־כֵּן לֹא־נִתְּתִיד לִנְגֹעַ אֵלֶיהָ. לא ממך היה שלא נגעת בה, אלא חשכתי אני אותך מחטוא, ולא נתתי לך כח, וכן (לקמן לא ז) ולא נתנו אלהים, וכן (שופטים טו א) ולא נתנו אביה לבוא:

(ז) וְעַתָּה הִשָּׁב אִשְׁתִּי־הָאִשָּׁה - ואל תהא סבור שמא תתננה בעיניו ולא יקבלנה, או ישנאך ולא יתפלל עליך, כִּי־נָבִיא הוּא - ויודע שלא נגעת בה, לפיכך ויתפלל בעדך ויתפלל בעדך וְחִיָּה וְאִם־אֵינֶךָ מוֹשִׁיב דַּע כִּי־מֹת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לְךָ:

(ח) וַיִּשְׁכַּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עַבְדָּיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד:

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־עֲשִׂיתָ לָנוּ וְמַה־חָטַאתָ לָךְ כִּי הִבֵּאתָ עָלֵי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְּדוֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יַעֲשִׂוּ עֲשִׂיתָ עִמָּדִי. מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך, עצירת כל נקבים, של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם:

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה רָאִיתָ כִּי עֲשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה:

(יא) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאֶת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגֵנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי: רַק אֵין יראת אלהים. אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו, אשתך היא או אחותך היא:

(יב) וְגַם־אִמְנָה אֶתְחִי בְּתִיאָבִי הוּא - ובת אב מותרת לבן נח, שאין אבות לגוי. וכדי לאמת דבריו השיבו כן. ואם תאמר והלא בת אחיו היתה, בני בניו הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרת, וכן הוא אומר ללוט (לעיל יג ח) כי אנשים אחים אנחנו, אָךְ לֹא בְּתִיאָבִי - הרינן מאם אחרת היתה, וְתִהְיֶילִי לְאִשָּׁה:

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעָו אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וַיֹּאמֶר לָהּ זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שְׁמָה אֲמַרְיֶלִי אֲחִי הוּא:

עם צני עם יאמק. מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק, או הגון כיצחק אפילו אם אינו בני, אין זה כדאי לירש עמו, קל וחומר עם בני עם יצחק, ששתיהן בו:

(יא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו. ששמע שיצא לתרבות רעה. ופשוטו - על שאמרה לו לשלחו:

(יב) ויאמר אלהים אל-אברהם אל-יבוע בעיניך עליהנער ועל-אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שבע בקלך - למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בבניאית, כי כיצחק יקרא לך ירע:

(יג) וגם את-בן-האמה לגוי אשימנו כי ירעה הוא:

(יד) וישכם אברהם בלך ויקח-לחם וחמת מים - ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה, ויתן אלהיך שם על-שכמה ואת-הילד - אף הילד שם על שכמה, שהכניסה בו שרה עין רעה, ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו, וישלחה ותקלד ותתע - חזרה לגלולי בית אביה במדבר באר שבע:

(טו) ויכלו המים מן-החמת - לפי שדרך חולים לשתות הרבה, ותשקף את-הילד תחת אחד השיכם:

(טז) ותלך ותשב לה מנגד - מרחוק, הרחק כמטחוי קשת - כשתי טיחות, והוא לשון יריית חץ, בלשון משנה שהטיח באשתו, על שם שהזרע יורה כחץ. ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת, משפט הוי"ו ליכנס לכאן, כמו (שה"ש ב יד) בחנוי הסלע, מגזרת (ישעיה יט יז) והיתה אדמות יהודה למצרים לחגא, ומגזרת (תהלים קז כז) יחונו וינועו כשכור, וכן (שם סה ו) קצוי ארץ, מגזרת קצה, כי אמרה אל-אראך במות הילד, ותשב מנגד - כיון שקרב למות, הוסיפה להתרחק, ותשא את-קלה ותבך:

(יז) וישמע אלהים את-קול הנער - מכאן שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל, ויקרא מלאך אלהים אל-הנער מן השמים ויאמר לה מה-לך הנר אל-תיראי כי-ישמע אלהים אל-קול הנער באשר הוא-שם:

נאשר הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים, רבונו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר. והוא משיבם, עכשיו מה הוא, צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם, לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, וזהו 'באשר הוא שם'.

והיכן המית את ישראל בצמא, כשהגלם נבוכדנצר, שנאמר (ישעיה כא יג - יד) משא בערב וגו' (בגער בגער תלינו ארחות דגניס), לקראת צמא התיו מים וגו', כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים, היו ישראל אומרים לשוביהם - בבקשה מכם, הוליכונו אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, שנאמר (שם) אורחות דגנים, אל תקרי דגנים אלא דודים, ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים, כסבורים ישראל שמלאים מים, וכשמכניסו לתוך פיו ופתחו, הרוח נכנס בגופו ומת:

(א) ויקנך פקד את-שרה - סמך פרשה זו לכאן, ללמדך שכל המבקש רחמים על תבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, שנאמר (לעיל כ יז) ויתפלל וגו' וסמך ליה וה' פקד את שרה, שפקדה כבר קודם שריפא את אבימלך, באשר אמר - בהריון, ונעש יקנך לשרה באשר דבר. בלידה. והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור, אמירה (לעיל יז יט) ויאמר אלהים אבל שרה אשתך (ולדת לך) וגו', דבור (לעיל טו א) היה דבר ה' אל אברם, בברית בין הבתרים, ושם נאמר (פס' ד) לא יירשך זה וגו', והביא היורש משרה. ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם:

(ב) ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקנו [שהיה זה איקונין שלו דומה לו], למועד אשר-דבר אתו אלהים. רבי יודן ורבי חמא, רבי יודן אומר - מלמד שנוולד לו חודשים, שלא יאמרו מביאתו של אבימלך הוא, ורבי חמא אומר - לשבעה חודשים.

למועד אשר דבר לאותו. דמליל יתיה. את המועד אשר דיבר וקבע כשאמר לו (לעיל יח יד) למועד אשוב אליך, שרט לו שריטה בכותל ואמר לו - כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה אחרת תלד:

(ג) ויקרא אברהם את-שם-בנו הנולד-לו אשר-ילדה-לו שרה יצחק: (ד) וימל אברהם את-יצחק בנו בן-שמונת ימים כאשר צוה אתו אלהים:

*

חמישי

(ה) ואברהם בן-מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו:

(ו) ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים כלהשמע יצחק-לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה - הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפילות נענו עימה, ורב שחוק היה בעולם:

(ז) ותאמר מי מלל לאברהם - לשון שבח וחשיבות, ראו מי הוא ומה הוא, שומר הבטחתו, הקדוש ברוך הוא מבטיח ועושה. מלל. שינה הכתוב ולא אמר דבר, גימטריא שלו מאה, כלומר לסוף מאה לאברהם, היניקה בנים שרה - ומהו בנים לשון רבים, ביום המשתה הביאו השרות את בניהן עממן והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק, כי-ילדתי בן לזקני:

(ח) ויגדל הילד ויגמל - לסוף עשרים וארבעה חודש, ונעש אברהם מושגת גדול - שהיו שם גדולי הדור, שם ועבר ואבימלך ביום הגמל את-יצחק:

(ט) ותרא שרה את-בן-הנער המצרי לאברהם מצחק. לשון עבודה זרה, כמו שנאמר (שמות לב ו) ויקומו לצחק. דבר אחר לשון גילוי עריות, כמה דתימא (להלן לט יז) לצחק בי. דבר אחר לשון רציחה, כמו (ש"ב יד) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו':

(י) ותאמר לאברהם נרש האמה הזאת ואת-בנה כי לא יירש בן-האמה הזאת עם-בני עם-יצחק. מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני, אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונטל פי שנים, ויוצאים בשדה ונטל קשתו ויורה בו חצים, כמה דאת אמר (משלי כו יח - יט) כמתלהלה היורה זקים וגו' ואמר הלא משחק אני.

ימים רבים. מרובים על של חברון, בחברון עשה עשרים וחמש שנה, וכאן עשרים ושש. שהרי בן שבעים וחמש שנה היה בצאתו מחורן, אותה שנה (לעיל יג יח) ויבא וישב באלוני ממרא, שלא מציעו קודם לכן שנתיישוב אלא שם, שבכל מקומותיו היה כאורח, חונה ונוסע והולך, שנאמר (לעיל יב ו) ויעבור אברם, (שם פס' ח) ויעתק משם, (שם פס' י) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה.

ובמצרים לא עשה אלא שלושה חדשים, שהרי שלחו פרעה, מיד (לעיל יג ג) וילך למסעיו, עד (לעיל יג יח) ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון, שם ישב עד שנהפכה סדום, מיד (לעיל כ א) ויסע משם אברהם מפני בושא של לוט, ובא לארץ פלשתים, ובן תשעים ותשע שנה היה, שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים, הרי עשרים וחמש שנה.

וכאן כתיב ימים רבים, מרובים על הראשונים, ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם, ועל כרחק אינם יתרים יותר משנה, הרי עשרים ושש שנה, מיד יצא משם וחזר לחברון, ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק שתיים עשרה שנים, כך שנויה בסדר עולם (פרק א):

*

שביעי

פרק כב

(א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם, אמר הדברים האלה, יש מרבותינו אומרים - אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר, מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד. אמר לו - כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב. ויש אומרים - אחר דבריו של ישמעאל, שהיה מתפאר על יצחק שמל בן שלוש עשרה שנה ולא מיחה, אמר לו יצחק - באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקדוש ברוך הוא זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב, ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני. כך היא ענייתם של חסידים, לשון ענוה הוא ולשון זימון הוא:

(ב) ויאמר קחנא - אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו - בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו - הראשונות לא היה בהן ממש, את בנך אתיחידך אשריאהבת אתי, יצחק, אמר לו שני בנים יש לי, אמר לו את יחידך, אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת, אמר לו שניהם אני אוהב, אמר לו את יצחק, ולמה לא גילה לו מתחילה, שלא לערבבו פתאום, ותוזח דעתו עליו ותטרף, וכדי לחבב עליו את המצוה, וליתן לו שכר על כל דבור ודבור,

ולדלד אל ארץ המצרים - ירושלים, וכן בדברי הימים (ב' ג א) 'לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה'. ורבותינו פירשו על שם שמעם הוראה יוצאה לישראל, ואונקלוס תירגמו (ל' ארעא פילחנא) על שם עבודת הקטורת, שיש בו מור נרד ושאר בשמים.

והעלהו שם לעלה - לא אמר לו 'שחטו', לפי שלא היה חפץ הקדוש ברוך הוא לשחטו, אלא שיעלהו להר לעשותו עולה, ומשהעלהו אמר לו הורידהו, על אהרן ה'הרים אשר אמר אליך. הקדוש ברוך הוא מתהא הצדיקים ואחר כך מגלה להם, וכל זה כדי להרבות שכרן, וכן (לעיל יב א) אל הארץ אשר אראך, וכן ביונה (ג ב) וקרא אליה את הקריאה:

(יח) קומי שאי אתהנער והחזיקי אתיך ב' כילגוי גדול אשימנו: (יט) ויפקח אלהים את עיניה והרא באר מים ותלך ותמלא אתהחמת מים ותשק אתהנער:

(כ) ויהי אלהים אתהנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת. יורה חצים בקשת. קשת. על שם האמונות, כמו חמור, גמל, צייד, לפיכך השיך מודגשת. היה יושב במדבר ומלטסם את העוברים, הוא שנאמר (לעיל טז יב) ידו בכל וגו':

(כא) וישב במדבר פארן ותקחלו אמו אשה מארץ מצרים. ממקום גדוליה, שנאמר (לעיל טז א) ולה שפחה מצרית וגו' (ושמה הגר). היינו דאמרי אינשי 'זרוק חוטרא לאוירא, אנעקריה קאי': פ

*

ששי

(כב) ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופילך שרצבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשראתה עשה. לפי שראו שיצא משכונת סדום לשלום, ועם המלכים נלחם ונפלו בידו, ונפקדה אשתו לזקוניו:

(כג) ועתה השבעה לי באלהים הנה אסיתשקך לי ולנני ולנכדי - עד כאן רחמי האב על הבן, ב'הסד אשרעשיתי עמך - שאמרתי לך (לעיל כ טו) הנה ארצי לפניך תעשה עמדי ועם הארץ אשרגרתה בה:

(כד) ויאמר אברהם אנכי אשבע:

(כה) והוכח אברהם את אבימלך - נתווכח עימו על כך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך:

(כו) ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה אתי הדבר הזה וגם אתה לאיגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום: (כז) ויפקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית: (כח) ויצב אברהם את שבע כבשת הצאן לכרתי: (כט) ויאמר אבימלך אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת לכרתי:

(ל) ויאמר כי את שבע כבשת תקח מדי פעבור תהיה לי - זאת, לעדה - לשון עדות של נקבה, כמו (להלן לא נב) ועדה המצבה, כי חפרתי אתהבאר הזאת. מרובים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה, אמרו ביניהם - כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הוא, ועלו לקראת אברהם:

(לא) עליכן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם: (לב) ויכרתו ברית בבאר שבע ויגם אבימלך ופילך שרצבאו וישבו אל ארץ פלשתים:

(לג) ויטע אשל בבאר שבע ויטע אשל. רב ושמואל, חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה, וחד אמר פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות. ומציעו לשון נטיעה באהלים, שנאמר (דניאל יא מה) ויטע אהלי אפדנו, ויקרא שם בשם יקנן אל עולם. על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקדוש ברוך הוא אלוה לכל העולם. לאחר שאוכלים ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם, משל מי שאמר והיה העולם אכלתם:

(לד) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים: פ

ידך אל הנער. אמר לו הקדוש ברוך הוא (תהלים פט לה) 'לא אחלל בריתי, ומוצא שפתי לא אשנה', כשאמרתי לך קח - מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך 'שחטוהו' אלא 'העלוהו', אסקתיה, אחתיה.

כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך, יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה:

(יג) וַיֵּשֶׁא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה־אֵיל - מוכן היה לכך מששת ימי בראשית, אֲחֵר נֶאֱחָז - אחרי שאמר לו המלאך (בפסוק הקודם) אל תשלח ידך, ראהו כשהוא נאחז, והוא שמתרגמין 'זוקף אברהם ית עינוהו בתר אליו', בַּסֶּבֶךְ אֵילָן בְּקֶרְנָיו - שהיה רץ אצל אברהם, והשטן סובכו ומערבבו באילנות כדי לעכבו, וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בִּנְיָן. מאחר שכתוב 'ויעלוהו לעולה', לא חסר המקרא כלום, מהו 'תחת בנן', על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר - יהי רצון שתהא זו כאילו היא עשויה בבני, כאילו בני שחוט, כאילו דמו זרוק, כאילו הוא מופשט, כאילו הוא נקטר ונעשה דשן:

(יד) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שְׁמֵי־הַמָּקוֹם הַהוּא יִקְוָן יִרְאָה - פשוטו כתרוממו (קָדָם יִי הָקָא יְהוֹן פְּלַחַן דְּרִיָּא) ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה, להשרות בו שכנינו ולהקריב כאן קרבנות, אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר יִקְוָן יִרְאָה. שיאמרו לימי הדורות עליו, בהר זה יִרְאָה הקדוש ברוך הוא לעמו.

היום. הימים העתידין, כמו 'עד היום הזה' שבכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים 'עד היום הזה' על היום שעומדים בו. ומדרש אגדה, ה' יִרְאָה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי שִׁיאֲמַר הַיּוֹם הזה בכל הדורות הבאים 'בהר ה' יִרְאָה' אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה:

(טו) וַיִּקְרָא מֵלֶאֱד יִקְוָן אֶל־אַבְרָהָם שְׁנֵי מִן־הַשָּׁמַיִם: (טז) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָא־יִקְוָן כִּי יֵעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ:

(יז) כִּי־בִרְךָ אֲבָרְכְךָ - אחת לאב ואחת לבן, וְהִרְבָּה אֲרֻכָּה - אחת לאב ואחת לבן, אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוֹל אֲשֶׁר עַל־שֶׁפֶט הַיָּם וְיִרְשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׁעַר אֲבִיבִי:

(יח) וְהִתְבָּרְכוּ בִּזְרַעְךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי:

(יט) וַיָּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שָׁבַע. לא ישיבה ממש, שהרי בחברון היה יושב שנים עשרה שנים לפני עקידתו של יצחק, יצא מבאר שבע והלך לו לחברון, כמו שנאמר (לעיל כא לד) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, מרובים משל חברון הראשונים, והם עשרים ושש שנה כמו שפירשנו למעלה (שם): פ

מפסיר (כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יֵלֶךְ מִלְכָּה - בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר, אילו היה בני שחוט, כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממורא, בשרו הקדוש ברוך הוא שגולדה רבקה בת זוגו, וזהו 'אחרי הדברים האלה', הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה, גַּם־הָיָא בְּנִים לְנִתּוֹר אַחֲדִי: גַּם כֵּילָא. אף היא השווה משפחותיה למשפחות אברהם, שנים עשרה, מה אברהם שנים עשר שבטים שיצאו מיעקב,

(ג) וַיֵּשְׁבֻם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר - נודדו למצוה, וַיַּחְבֹּשׁ אֶת־חֻמְרוֹ - הוא בעצמו, ולא ציוה לאחד מעבדיו, שהאבהה מקלקלת השורה, וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ - ישמעאל ואליעזר, שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים, שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק, יהיה השני עמו, וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְרְקֵ עֲצֵי עֵלָה, ויצקע. תרומו וצלח, כמו (ש"ב יט יח) וצלחו הירדן, לשון ביקוע, פיגדר"א בלעז [לחטוב]. וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לּוֹ הָאֱלֹהִים:

(ד) בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי - למה אחר מלהראותו מיד, כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרד דעתו, ואילו היה לו שהות להימלך אל ליבו לא היה עושה, וַיֵּשֶׁא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרַחֵק. ראה ענן קשור על ההר:

(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִסְתִּיחֻמוֹר וְאֲנִי וְהַנָּעַר נִלְכָּה עֲדִי בָּה - כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו. ומדרש אגדה - אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום (לעיל טו ה) 'כה יהיה זרעך', וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּנְשָׁבָה - נתנבא שישבו שניהם אליהם:

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֵלָה וַיִּשֶׁם עֲלֵי־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בִּידוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֵת הַמַּאֲבָלָת - סכין, על שם שאוכלת את הבשר, כמה דתימא (דברים לב מב) וחריב תאכל בשר, ושמשכרת בשר לאכילה. דבר אחר, זאת נקראת מאבלת, על שם שישראל אוכלים מתן שכרה, וַיִּלְכְּבוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו, היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר:

(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִי וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאִנִּי הִשֵּׁה לְעֵלָה:

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֵה־לּוֹ הִשֵּׁה לְעֵלָה בְנִי - כלומר יראה ויבחר לו השם, ואם אין שם, לעולה בני, וַיִּלְכְּבוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחוט, וילכו שניהם יחדו, בלב שווה:

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לּוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ - ידיו ורגליו מאחוריו, הידים והרגלים ביחד היא עקידה, והוא לשון (להלן ל לט) 'עקודים', שהיו קרסוליהם לבנים, מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר, וַיִּשֶׁם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמָּוֶעַל לְעֵצִים:

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יְדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲבָלָת לְשַׁחֵט אֶת־בְּנוֹ:

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מֵלֶאֱד יִקְוָן מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם - לשון חיבה הוא, שכופל את שמו, וַיֹּאמֶר הֲנִי:

(יב) וַיֹּאמֶר אֶל־תִּשְׁלַח יְדְךָ אֶל־הַנָּעַר וְאֶל־תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוֹמָה, אַל תַּשְׁלַח. לשחוט, אמר לו אם כן לחינם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו אל תעש לו מאומה, אל תעש בו מום, כִּי עֲתִידָה יְדִעְתִּי כִּי־יִרָא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:

כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא, אמר לו אברהם - אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי (לעיל כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת (לעיל פס' ב) קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח

חומש רש"י משולב פרשת וירא

כלל' העריכת: ההדגשה בפסוק היא של דיבור המתחיל ברש"י. (פונט מעט גדול יותר). * כשיש דיבור ארוך ברש"י, לעיתים הוא לא שולב בתוך הפסוק אלא נכתב בסופו, אחרי הפסוק. * לעיתים לצורך הרצף שולבו הדיבורים ברש"י כסדר הפסוק, גם כשבמקור הרש"י מופיע קודם הדיבור על סוף הפסוק ואח"כ הדיבור על תחילתו, במקרה כזה זה סומן ב- ** בסוף הפסוק. כמו"כ מטבעו של הרש"י המשולב עלולים להיות שינויים קלים בדיבור המתחיל (כגון פתיחת וגו') או במיקומו. את הכללים בהרחבה ניתן לראות במבוא לפרשת בראשית. (אוצר החכמה / היברו בוקס)

כל הזכויות שמורות. ©

ניתן להשיג את הגליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו', 'לדעת עלונים' ועוד

מסדורת כתב רש"י - ניתן להשיג גם בעמדות ובאתר של קול הלשון, תחת הכותר 'חומש עם רש"י משולב'

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL.COM

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-00532

שמונה בני הגבירות וארבעה בני שפחות, אף אלו שמונה בני גבירות וארבעה בני פלגש:

(כא) אֶת־עֵיזָן בְּכֹרִי וְאֶת־בִּזְיָאֵל אֶחָיו וְאֶת־קִמְוִיָּאל אֶבְי־אָרָם: (כב) וְאֶת־כִּשְׁדָּר וְאֶת־חִזֹּו וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת־בְּתוּאֵל:

(כג) וּבְתוּאֵל יֶלֶד אֶת־רִבְקָה - כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה, שְׁמֵנָה אֱלֹהִים יֵלְדָה מֶלֶכָה לְנַחֲוֹר אֶחָיו אַבְרָהָם:

(כד) וּפִלְגֶשֶׁשׁ וְשָׁמָרָה רְאוּמָה וְחִלְדָּה גַם־הֵיאֵל אֶת־טַבַּח וְאֶת־גִּהִם וְאֶת־תַּחֲשׁ וְאֶת־מַעֲכָה: ם
